

ANDREJ PANČUR

Nezadržno se bliža magično leto 2000, leto, ki ne označuje samo prihoda novega stoletja, temveč tudi novega tisočletja, zaradi česar je postalo idealna iztočnica za obračun z minulim časom, predvsem pa za zastavitev vedno perečega vprašanja: kam gremo? Nič ni težjega, obenem pa nič ne buri človekovega duha bolj, kot želja po spoznanju lastne prihodnosti. Dandanes posli različnim prerokovalcem, modernim Nostradamusom in najrazličnejšim futurologom naravnost idealno cvetijo, saj ljudje v kaosu modernega življenjskega ritma vse bolj besno iščejo neko trdno oporo, s pomočjo katere bi lahko uravnavali svoja bodoča dejanja; vendar koliko se sploh lahko zanesemo na takšna ali drugačna napovedovanja prihodnosti. Prerokovanja iz kart, kavnih usedlin in podobnih "znanstvenih" pripomočkov bom pustil ob strani, prav tako se ne bom dotikal nebesnih teles, temveč bom svoj pogled usmeril proti zanesljivosti ali nezanesljivosti futurologije, znanstvene discipline, ki doživlja vse večji razmah in vse bolj buri intelektualnega duha.

Pred nekako tremi desetletji si je Servan-Schreiber v svoji knjigi "Ameriško izzivanje" nekako takole zamislil svet okoli leta 2000, torej svet, ki ga danes mi že živimo: "Na obzorju je popolnoma nova civilizacija, ki se bo pojavila, še preden bodo šli današnji tridesetletniki v pokoj. To ne bo samo mnogo bogatejša družba. Onstran neke določene stopnje se bogastvo ne kaže samo v višji življenjski ravni, temveč v drugačnem načinu življenja. Postindustrijsko družbo bo označevala svoboda človeka, ki ji doslej ni primere, kar zadeva fizične, ekonomske in biološke ovire; telesno delo bo skorajda odpravljeno, prosti čas bo daljši kakor delovni čas, razdalj ne bo, čudovit bo razvoj kulture ter informacijskih sredstev, postoterja bo moč nad naravo, življenjem itn."¹ Ne moremo reči, da v nekaterih pogledih ni pravilno napovedal današnjega časa, vsaj glede čudovitega razvoja tehnike, zlasti informacijske. Vendar, ali se v tem zapisu res lahko povsem prepoznamo, ali je npr. prosti čas res postal daljši kakor delavni? Niti največji mojstri futurologije tako ne morejo povsem točno napovedati, kaj se bo zgodilo že čez nekaj desetletij, temveč lahko le predvidevajo, kateri trenutni trendi se bodo nadaljevali tudi v prihodnosti, kateri bodo zamrli in kateri bodo ostali na bolj ali manj isti stopnji, le težko pa napovedo, kaj bo prihodnost prinesla povsem novega.

Različna razmišljanja o prihodnosti zlasti burijo duha, ko se okoli ljudi dogajajo vsem očem vidne dramatične spremembe, bodisi politične, kulturne, družbene ali gospodarske v najrazličnejših kombinacijah. Dramatične spremembe seveda poleg mnogih pravih ugotovitev zaradi prevelikega duha optimizma prinašajo tudi dramatično napačne napovedi, kakršna se je npr. med industrijsko revolucijo leta 1842 zapisala uredniku "Notranje-avstrijskega industrijskega in obrtnega lista", ki je "napovedal, da se bodo z 'industrijo' uresničile 'utopične sanje', da bo postala vojna nekaj nemogočega in bo nastopil večni mir, čas materialnega izobilja in celo socialne pomiritve".² Takšne, že povsem naivne napovedi pa niso povsem osamljene, saj so se ljudje motili ne le pri prihodnjem razvoju celotne družbe, temveč celo posameznega izuma in so tako nekateri izumitelji v prejšnjem stoletju s strojnico hoteli izumiti tako strašno učinkovito orožje,

¹ J. J. Servan-Schreiber: *Ameriško izzivanje*, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1969, str. 66.

² Vodopivec Peter: *Socialni in gospodarski nazorji v slovenskih in sosednjih pokrajinah v predmarčni dobi*, Doktorska disertacija, I. del, Ljubljana, 1978, str. 161.

ki bi pri narodih zaradi strahu po uporabi za vekomaj odpravila potrebo po vojskovanju.³

Dramatično propadanje in še hitrejši propad blokavske delitve in komunističnega sveta je tako nujno prinesel na površje futurologe, ki so zmedenim ljudem pripovedovali, kaj jim bo prihodnost prinesla dobrega ali slabega. Najbolj znani med njimi je bil vsekakor do takrat neznani politični analitik Francis Fukuyama, ki je doktoriral na Harvardski univerzi in ki je nekaj pred zaposlitvijo v Ameriškem sekretariatu za zunanje zadeve razburil občinstvo s provokativno temo o koncu zgodovine. Z objavo predavanja *Konec zgodovine?* (*The End of History*) v časopisu o ameriški zunanji politiki *The National Interest* pa je povzročil nikoli končano razpravo o možnosti ali nemožnosti konca zgodovinskega procesa.

V svojem članku je takrat zapisal, da danes "nismo priče le koncu hladne vojne ali minevanju posebnega obdobja povojne zgodovine, temveč koncu zgodovine kot take, torej sklepni točki ideološkega razvoja človeštva in univerzalizaciji zahodnjaške liberalne demokracije kot končne oblike človeškega vladanja".⁴ Če so druge družbene ureditve, zlasti komunizem in fašizem, propadle zaradi globokih notranjih protislovij, je tako liberalna demokracija ostala edina, za vse ljudi na svetu sprejemljiva prihodnost. To seveda ne pomeni, da v liberalnih demokracijah ni družbenih napetosti, temveč pomeni le to, da je *na ideološki* ravni liberalna demokracija ostala brez konkurentov in da dandanes ne moremo spoznati nobenega morebitnega novega konkurenta. Do družbenih napetosti ne prihaja zaradi napak v samem sistemu liberalne demokracije, temveč zaradi nepopolne uresničitve principov svobode in enakosti, ki sta temelj moderne demokracije. Gre preprosto za to, da *ideala* liberalne demokracije ni mogoče izboljšati.

Vsej množici kritikov, ki so se odzvali na njegove provokativne teze, je v nauk in poduk in sebi v knjižni uspeh razširil svoj članek ter napisal knjigo z naslovom *The End of History and the Last Man*.⁵ V njej spoznajmo večno človekovo borbo za priznanje njegove vrednosti in dostojanstva, borbo, ki zgodovino neprestano žene naprej, dokler poslednji človek v univerzalni in homogeni državi, torej v liberalni demokraciji, svojo željo po priznanju povsem ne poteši, s čimer je dosežen konec zgodovine.

Ne bom se ustavljal pri različnih nedoslednostih Fukuyaminega nauka, katerih se zaveda tudi sam avtor, kajti s stališča te razprave nas zanima predvsem, ali bo bodočnost potrdila ta njegova predvidevanja. Fukuyama nam tako pušča vtis, da je človekovo iskanje svobode in enakosti, človekova želja po priznanju, vedno in povsod bila in je bistvo njegove človeškosti. Potemtakem družbe in civilizacije, ki se temu ne pokoravajo, niso zgodovinsko napredne, temveč so zašle na stranpot in jim je zato usojeno, da bodo slej ali prej našle pravo pot, pot v nezgodovinski raj.

Za nas še zanimivejše pa je, da je Fukuyama v zgodovini našel večno stalnico - borbo za priznanje - zaradi katere je človek in njegova zgodovina to, kar je. Vendar, ali ni to le iskanje sedanjih dilem in problemov v preteklosti? Zgodovine namreč ne moremo spoznati v njeni zaokroženi celoti, temveč nujno in vedno le v njeni delnosti. Zato v njej iščemo tisto, kar nas kot bitja sedanjosti zanima, kar se nam za sedanjost zdi zanimivo in poučno. Iskati zgodovinske in sedanje stalnice in s pomočjo njih napovedovati prihodnost je zelo težko, vendar pa vseeno ne povsem brezupno opravilo. Res je, da zgodovina ni ubogljiva zgodovinarjeva igračka, temveč prej spolzka živa riba, katero je nemogoče trdno držali v rokah in se bo zato vedno znova in znova pisala.

³ Glej John Ellis: *The Social History of the Machine Gun*, Pimlico, London, 1993.

⁴ Francis Fukuyama: *Konec zgodovine?*, Nova revija, 9, št. 101-102, 1990, str. 1275.

⁵ Francis Fukuyama: *The End of History and the Last Man*, Penguin Group, London, New York, Ringwood, Toronto, Auckland, 1992, 418 str.

Vendar lahko kljub temu v njej spoznavamo nekatere dolgotrajnejše procese, torej nekakšne stalnice. In prav s pomočjo te dolgotrajne zgodovine lahko prepričljivo spoznavamo ne le preteklost in sedanost, temveč tudi prihodnost, čeprav spoznavati tu še ne pomeni dokončno spoznati. Preteklost in prihodnost lahko tako le poskusimo pojasniti, vendar vsekakor ne na Fukuyamin način, ki v neskončnem morju zgodovine najde samo en, večno zveličan kos dolge zgodovine - borbo za pripoznanje.

Kot vse futuristične napovedi je tudi Fukuyamina tako odraz konkretnih zgodovinskih razmer, v katerih je nastala, torej konca blokovske delitve in propada komunističnega sveta, s čimer je po svetu zavel močan vihar optimizma o novem svetovnem redu, seveda veliko boljšem in lepšem kakor tisti, ki smo ga zapustili. Kljub viharni kritiki so Fukuyamine napovedi zato lahko padle na plodna, sveže zorana tla, na katera pa se je sčasoma z novimi zgodovinskimi dogodki (vojne, terorizem in podobna čudesa) prikradel tudi plevel negotovosti, ki zopet preveva današnjo družbo. In prav ta negotovost potiska ob rob stare futuristične napovedi in zahteva hkrati nove. In prav tu morajo današnji intelektualci najti svoj prostor pod soncem, torej ne le pri razlaganju zapletene in negotove sedanosti, temveč tudi pri napovedovanju poti, na katero se podajamo. Ne prepustimo tega opravila le kartam in zvezdam.